

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОГО ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена проблемі активізації впровадження гендерних складових у процес підготовки майбутніх педагогів. Акцент робиться на необхідність більш прискіпливої уваги до гендерних особливостей під час організації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: гендерна культура, гендерне виховання, професійна освіта, майбутні педагоги, планування навчально-виховного процесу.

Статья посвящена проблеме активизации внедрения гендерных составляющих в процесс подготовки будущих педагогов. Акцентируется внимание на необходимость более внимательного отношения к гендерным особенностям во время организации учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: гендерная культура, гендерное воспитание, профессиональное образование, будущие педагоги, планирование учебно-воспитательного процесса.

The article is devoted to intensification of gender components' implementation into the process of future teachers' training. The attention is focused on the need of more careful attention to gender peculiarities during the organization of the educational process.

Keywords: gender culture, gender education, professional education, future teachers, the planning of the educational process.

Наукова новизна гендерної тематики, її актуальність і безумовна перспективність, викликали підвищений інтерес викладачів соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін, а також молодих дослідників та визнаних вчених. І якщо в 2000 р. кількість гендерних курсів і спецкурсів, які викладались в різних вищих навчальних закладах України досягала лише 40, то в 2002 році їх кількість збільшилась вдвічі, а в наступний час – втричі. Це дозволяє зробити оптимістичний прогноз щодо перспектив розвитку гендерної складової сучасного змісту професійно-педагогічної освіти майбутніх фахівців.

З урахуванням означеної тенденції ми, не претендуючи на всебічність висновків, у поданій статті за мету вважали здійснити вибіркового аналізу змісту окремих робочих програм, навчальних і методичних посібників із соціально-гуманітарних дисциплін, рекомендованих для використання в існуючій практиці професійної підготовки студентів, в тому числі і вищих педагогічних навчальних закладів.

Так, вивчаючи навчально-методичне забезпечення авторських програм гендерних курсів, запропонованих викладачами вищих навчальних закладів для оновлення змісту професійної підготовки студентів різних спеціальностей, ми зада-

лись метою виявити не тільки їх предметну, але й цільову спрямованість щодо формування знань, умінь, здібностей і професійно важливих якостей особистості майбутніх учителів. У цьому зв'язку нас особливо цікавили аспекти, пов'язані, поперше, з тим, з якими предметними галузями науки і відповідними їм навчальними дисциплінами пов'язують викладачі-новатори гендерний компонент вищої освіти? По-друге, в чому конкретно вони вбачають кінцевий результат засвоєння студентами змісту гендерного компонента професійної освіти?

Так, аналізуючи авторські програми гендерних курсів, нами було встановлено, що більшість з них гендерну проблематику пов'язало з традиційними соціальними науками, такими, як соціологія, філософія, історія, економіка, лінгвістика і психологія, а також новими навчальними дисциплінами, що викладались в пострадянських університетах – політологія, антропологія, культурологія, екологія. Крім того, викладачами запропоновані гендерні курси в межах оригінальних дисциплін, які не викладались і в пострадянських вищих навчальних закладах, але були частиною північно-американських програм з гендерних досліджень – чоловічі дослідження, феміністська теорія, фемінізм і психоаналіз та ін.

Суттєво, що у межах курсу гендерних досліджень у соціології (О. Луценко), основний зміст присвячено вивченню феномену гендера як базової характеристики соціального порядку. Аналізується не тільки концепція гендера та його еволюція, але й розглядаються питання, що стосуються структури, динаміки, співвідношення і соціального конструювання ролей чоловіків і жінок у суспільстві. Соціальні ролі та відносини останніх аналізуються на макро- і мікрорівнях з точки зору функціоналізму, теорії конфлікту, феміністської теорії. Особливу увагу відведено розгляду питань методології гендерних досліджень у соціології.

Під час читання гендерних курсів, пов'язаних з проблемами економіки (Г. Ахметова, Л. Косигіна), розглядаються різні аспекти стану жінок і чоловіків на ринку праці, жіночої та чоловічої зайнятості у формальній і неформальній економіках, шляхів їх професійного просування та досягнення кар'єри, праці по домогосподарству і безробіття, а також більш вузькі питання, що стосуються сучасного стану чоловіків і жінок, що мешкають в місті і сільській місцевості, з урахуванням їх установок та поведінки в соціально-економічній сфері, в системі сімейно-шлюбних відносин, особливостей етнічної психології та культури.

У межах курсу методології і методики гендерних досліджень, здебільшого, головна увага приділяється аналізу методологічних проблем становлення гендерних досліджень і нових для держав пострадянського простору можливостей застосування якісного аналізу гендерних проблем. На думку їх авторів (Н. Досіна), це дозволить студентам виявити істинну взаємодію соціальних груп одна з одною і з державою, специфіку виконання ними ролей і функцій, розкрити глибинні зміни в політичній системі під час її переходу до нового стану. При цьому надається пріоритет розгляду питань, пов'язаних із застосуванням гендерного підходу до аналізу політичних процесів через навчання студентів методам виміру гендерної асиметрії і збору гендерної інформації (цільове та експертне опитування представників влади, різних груп жіночого і чоловічого населення; вивчення переваг чоловіків та жінок методом анкетування і сфокусованого інтерв'ю; соціометрія; біографічний метод, конвент-аналіз матеріалів міжнародних документів та ін.).

Вивчаючи методичне забезпечення авторських гендерних курсів, запропонованих викладачами українських вищих навчальних закладів, ми звернули увагу на те, що в більшості випадків в ньому задані саме вузько навчальні цілі та зовсім або частково опущені відповідні їм виховні та розвивальні завдання гендерної освіти майбутніх спеціалістів. На нашу думку, це не випадково, оскільки автори гендерних курсів насамперед були стурбовані накопиченням необхідного мінімуму інформаційного матеріалу, який би відбивав значущість і сутність гендерної проблематики.

Водночас, у навчально-методичній роботі зі студентами в окремих вищих закладів освіти уже зроблені перші кроки на шляху обґрунтування цілей і завдань запровадження гендерного підходу в зміст професійної освіти. Так, для формування гендерної культури студентів інженерних спеціальностей як цільової установки запровадження гендерного компонента змісту професійної освіти в НУТУ «КП» використовується мультидисциплінарний підхід. Останній, до появи базового курсу з теорії та методології гендерних досліджень, передбачав викладання окремих гендерних тем у межах кожної з дисциплін гуманітарного блока. Так, імплементація гендерної тематики здійснюється в рамках змісту таких традиційних гуманітарних дисциплін, як:

– українська та світова культура, в яку введено інформацію про видатних жінок України, гендерні відмінності в етнокультурах та моралі, особливості презентації шлюбно-сімейних відносин в українському фольклорі, специфіку феміністської культурної революції, зв'язки фемінізму та постмодернізму;

– релігієзнавство, що націлило увагу студентів на осмислення образу, ролі і стану жінки в міфології, релігіях світу (Православ'я, Іслам) і в Біблії;

– етика та естетика, що сконцентрувала увагу на аналізі сучасної феміністичної етичної теорії (К. Уїтбек, С. Раддик, О. Шрійнер та ін.) та етиці турботи К. Гіллігана, антроцентризму в мистецтві, репрезентації «жіночого начала» в кіномистецтві ХХ століття та естетики людського тіла, проблеми еротичності й порнографії, тілесного образу «унісекс», маскулінізації позиції глядача та перспектив розвитку візуального мистецтва, фемінізму і постмодернізму.

Динамічності проникнення гендерної тематики у вітчизняні вищі навчальні заклади, а також формуванню основ нового – гендерного компонента вищої освіти, на нашу думку, багато в чому сприяв передовий педагогічний досвід щодо запровадження гендерної освіти в столичних закладах освіти, а також проведення:

– наукових конференцій, присвячених стану і перспективам розвитку гендерних досліджень в країнах СНД, проведених Московським центром гендерних досліджень (Москва, 1996), українським центром гендерної освіти НТТУ «Київський політехнічний інститут» (Київ, 2003-2005), центром гендерних студій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, 2003-2008), Гендерною лабораторією при кафедрі педагогіки ОНУ ім. І.І. Мечникова (Одеса, 2005-2009) [1];

– літніх шкіл (м.Форос, 2000-2003 рр.) та ряду стажувань при Московському, Санкт-Петербурзькому та Харківському центрах гендерних досліджень для викладачів вищої школи;

– навчально-методичних семінарів «Гендерні дослідження як освітня практика: підсумки та перспективи» (Санкт-Петербург), призначених для

спеціалістів, орієнтованих на гендерну проблематику в галузі психології і педагогіки;

– циклу занять спеціально організованого навчання у формі дистанційних курсів підвищення кваліфікації при Харківському національному університеті ім. В. Каразіна та ін., які передбачали організацію гендерної освіти для викладачів вищих навчальних закладів у вигляді проблемних семінарів, модульних включень гендерної тематики в традиційні дисципліни, тематичного двотижневого занурення, пролонгованих 4-х-місячних курсів, річних освітньо-дослідницьких проєктів гендерної освіти;

– трьох установчих (Київ, 2002, 2003) та сім follow-up (Львів, Сімферополь, Полтава, 2002; Миколаїв, Одеса, Харків, Кіровоград, 2003) практичних семінарів-класів, проведених в межах проєкту «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» за підтримки Канадсько-Українського гендерного фонду;

– постійно діючих науково-практичних семінарів і конференцій з проблеми формування гендерної культури учнівської та студентської молоді, під керівництвом професора В. Кравця (Тернопіль, 2001-2010 рр) [2], та інтеграції гендерного підходу в сучасну освіту і виховання студентської молоді, під керівництвом професора О.Цокур (Одеса, 2002-2010).

Зокрема, внаслідок заходів [1], проведених Гендерною лабораторією при кафедрі педагогіки ОНУ ім. І.І. Мечникова (науковий керівник професор О.С.Цокур), у зміст професійної підготовки педагогічних кадрів було уведено такі навчальні модулі, як: «Основи гендерного виховання» (І. Іванова, О. Цокур), «Гендерологія» (І. Мунтян), «Формування гендерної культури студентів» (П. Терзі), «Гендерна освіта старшокласників» (І. Іванова), «Професійна компетентність педагога з гендерного виховання учнів» (О. Железняк) та ін. Основними цілями цих заходів були:

- підвищення гендерної складової професійно-педагогічної кваліфікації спеціалістів вищої школи;
- підготовка й апробація навчально-методичних матеріалів для проведення лекційних, семінарських та практичних занять з гендерної педагогіки;
- обмін передовим педагогічним досвідом щодо впровадження гендерних ідей у практику сучасного вищого педагогічного навчального закладу.

Не випадково, тому, в програму науково-практичних семінарів та конференцій було включено такі форми роботи слухачів, а саме:

- лекції провідних спеціалістів в галузі гендерної теорії;
- повідомлення викладачів, які мають досвід гендерної освіти у вищій та середній школі;
- круглий стіл з проблем роздільного за статтю навчання;

- психологічні (гендерні) тренінги;
- Інтернет-семінари.

У процесі обговорення змісту перспективних тем занять з гендерної педагогіки та психології, а також запропонованих методів і прийомів роботи зі студентами в плані формування в них гендерної культури та професійної компетентності з гендерного виховання учнів різного шкільного віку, викладачі мали можливість пояснити сильні й слабкі сторони своєї діяльності з реалізації ідей гендерного підходу, уточнити та відкоректувати не до кінця пророблені питання, що належать до їх передового педагогічного досвіду. Як наслідок, зусиллями активних членів гендерних студій було розроблено навчально-методичне забезпечення лекційних та практичних занять з гендерної психології і гендерної педагогіки з відповідними їм рекомендаціями для викладачів. Так, знайшли висвітлення такі теми: «Що таке гендер?», «Дослідження гендерних уявлень студентів», «Гендерний аспект взаємозв'язку біологічних та психологічних характеристик особистості», «Сутність гендерної і сексуальної соціалізації», «Роль батька й матері у вихованні дитини», «Гендерні характеристики особистості». «Сутність гендерної ідентичності» «Гендерні стереотипи: віковий аспект», «Дослідження гендерної ідентичності і гендерних стереотипів особистості», «Соціально-психологічний аналіз гендерних ролей», «Прикладні аспекти гендерної психології», «Сексуальність: стереотипи і реальність», «Сприйняття гомосексуальності», «Дискримінація і сексизм», «Гендерні дослідження в сучасній педагогіці і психології» та ін.

Слід зазначити, що у випадку реалізації самодіяльної стратегії інтеграції ідей гендерного підходу в освітню практику вищого навчального закладу, інноваційна пропозиція походить від окремого ініціативного викладача чи групи його колег, які розроблюють авторські програми спеціалізованих гендерних курсів і відповідне їм навчально-методичне забезпечення, пропонуючи студентам взяти участь у роботі факультативу, спецкурсу чи гендерної студії. Шляхом залучення студентів до науково-практичних семінарів з метою формування в них стійкого пізнавального інтересу до гендерних проблем, починає складатися певне співтовариство однодумців, які спрямовані на проєктування й презентацію авторських чи колективних гендерних проєктів у вигляді стендових доповідей чи повідомлень про результати проведених досліджень. Темі, обрані студентами для участі в наукових студентських конференціях і семінарах, досить часто співпадають з завданнями їхніх курсових та дипломних робіт, в результаті чого відбувається формування висококомпетентних педагогів як організаторів гендерного виховання учнів.

Як засвідчує практика, у разі успішності подібного роду заходів щодо пропаганди гендерних ідей та збільшення масовості участі в них викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів, адміністратори вищих навчальних закладів, проникаючись

цікавістю й усвідомлюючи значущість гендерного компонента вищої освіти майбутніх спеціалістів, починають підтримувати викладачів-новаторів у розповсюдженні гендерних знань і технологій гендерної освіти й виховання. При цьому доцільно започаткувати Центр гендерних студій, який би об'єднав та скоординував зусилля вчених, викладачів, аспірантів і студентів в межах гендерних досліджень, а також сконцентрував би їхню діяльність навколо таких проблем, а саме:

– розробки концептуальних основ організації педагогічного впливу на гендерний розвиток особистості і створення відповідного діагностичного інструментарію (адаптація опитувачів на певне уявлення тінейджерів про гендерну самореалізацію чоловіка і жінки, розробка психодіагностики гендерних стереотипів та диференціації педагогічних вимог до хлопчиків і дівчинок з боку дорослих, уточнення критеріїв конвент-аналізу ілюстративного та навчального матеріалу шкільних підручників методами гендерної експертизи);

– оновлення змісту педагогічної освіти шляхом впровадження гендерної тематики в навчальні дисципліни і створення спецкурсів «Гендерна педагогіка і психологія» для магістрантів, «Психологія сімейного життя» та «Психологія статі: гендерний і психосексуальний розвиток людини» для бакалаврів і спеціалістів – практичних психологів і соціальних педагогів;

– підготовки студентів як майбутніх учителів до проведення навчально-виховної роботи з гендерної соціалізації дітей на принципах егалітарності, обумовлених етнокультурними традиціями, а також апробації програми Школи гендерної рівності;

– підготовки викладацького складу педагогічного вищого навчального закладу до формування готовності студентів до роботи з гендерного виховання та соціалізації дітей на принципах автономності й інтеграції прийомів науково-педагогічної діяльності (активних та інтерактивних, діалогових, ігрових й індивідуальних методів), єдності дослідницької роботи та викладання, максимальної відкритості гендерних курсів слухачам, руйнування авторитарних моделей навчання у вищому навчальному закладі;

– запровадження ідей гендерно чуйливого виховання та формування гендерної культури дітей і молоді у практику національної школи;

– організація й активізація науково-дослідницької роботи студентів і викладачів у проблемних групах, участі в конкурсах з гендерної тематики, створення гендерної бібліотеки та відеотеки;

– проведення низки науково-практичних семінарів і тренінгів різних категорій шкільних педагогів і психологів з інтеграції гендерного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – Спецвипуск. – Одеса, 2005. – 254 с.
2. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи: зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – С. 178 с.

© Букач М.М., 2010

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2010 р.